

УДК 323.272«1917»:070[(436)+(73)]

Віталій Скальський*

ОБРАЗ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 р. В УКРАЇНОМОВНІЙ ПРЕСІ АВСТРО-УГОРЩИНИ ТА США

Дана археографічна публікація містить дві газетні статті, у яких І. Крип'якевич та В. Білинський подають власний погляд на перебіг Української революції у першій половині 1917 р. У вступній статті подано короткий огляд аналізованих подій в Україні.

Ключові слова: І. Крип'якевич, В. Білинський, Українська революція, Центральна Рада, Універсал, «Діло», «Свобода».

Данная археографическая публикация содержит две газетные статьи, в которых И. Крипякевич и В. Билинский высказывают свои взгляды на ход Украинской революции в первой половине 1917 г. Во вступительной статье сделан короткий обзор событий в Украине, анализируемых в этих статьях.

Ключевые слова: И. Крипякевич, В. Билинский, Украинская революция, Центральная Рада, Универсал, «Діло», «Свобода».

Джерело для історика має виняткове значення. Застосовуючи до нього певну обрану методологію, історик отримує свій продукт – історичне дослідження.

Джерельна база сучасних досліджень Української революції 1917–1921 рр. має певний недолік, оскільки використовуються джерела переважно українського походження, натомість російські, польські, німецькі, єврейські, створені в Україні та стосовно України часто ігноруються. У наукових працях з історії періоду Центральної Ради майже немає посилань на джерела з-за меж тодішньої Російської імперії. Тому нам видається актуальним публікація статей із газет «Діло» та «Свобода» за 1917 р. статей: «Півроку Української революції» відомого історика, на той час – викладача Львівської академічної гімназії І. Крип'якевича та «Чотири місяці революційного життя на Україні» журналіста американської україномовної газети «Свобода» В. Білинського.

Наведені у додатках документи мають публіцистичний характер. Автори, проживаючи в Австро-Угорщині та Сполучених Штатах Америки, володіли неповною та спотвореною інформацією. Тож їхні рефлексії та висновки можуть відрізнитися від поширених нині в українській історичній науці. Це дозволяє подивитися на початковий період Української революції 1917–1921 рр. з нового ракурсу. Тому, на нашу думку, є потреба у короткому огляді подій першої половини 1917 р., які й піддаються аналізу у публікаціях.

---

* Скальський Віталій – помічник заступника Голови Українського інституту національної пам'яті.

Падіння російського самодержавства спонукало український національно-визвольний рух вийти на новий рівень. У кожному губернському центрі, а згодом і у повітових, у кожному військовому окрузі, на фронтах та флотах, у багатьох відомствах з колишніх нелегальних організацій та співчуваючих їм утворилися Українські ради. У Києві виникла Українська Центральна Рада, у Петрограді – Тимчасовий український революційний комітет, у Москві – Організаційне бюро, у Полтаві – Рада українських поступових політичних партій, у Харкові – Тимчасовий організаційний комітет, в Одесі – Керівничий комітет, на Західному фронті – Українська фронтова рада, на Балтійському флоті – Український военноморський революційний штаб. Найвпливовішою з них стала Українська Центральна Рада на чолі з М. Грушевським.

Першим масовим та публічним заходом цих організацій стало проведення Свята Свободи. Центральним моментом таких свят були маніфестації під українськими прапорами та з відповідним гаслами. У Києві маніфестація відбулася 19 березня 1917 р. У ній взяли участь близько 100 тис. осіб. Аналогічні заходи відбувалися скрізь, де були українські громади, навіть у невеличких містечках, а то й у селах.

Розвиток революції потребував створення єдиного координуючого центру українського руху. На Великодньому тижні, 6–8 квітня 1917 р. у Києві був скликаний Український національний конгрес. На нього з'їхались сотні делегатів від багатьох організацій, що були розкидані по усій території Російської імперії. Учасники конгресу ухвалили ряд резолюцій та переобрали Центральна Раду, унаслідок цього остання стала керівним органом усього українського національно-визвольного руху.

Оголошення про організацію Всеукраїнського національного конгресу неабияк збурило суспільство. Києвом поширились чутки про плановане на конгресі проголошення незалежності України. Київська Рада об'єднаних громадських організацій провела спеціальне засідання за участю президіумів рад робітничих, солдатських та офіцерських депутатів та комітету Української Центральної Ради. Темою засідання було «українське питання»¹. М. Грушевський заявив про відданість федералістським ідеям.

Рішення Всеукраїнського національного конгресу були активно підтримані українським загалом, стали потужними імперативами розвитку національного руху, а сам з'їзд – моделлю для проведення губернських українських з'їздів², які невдовзі відбулися в усіх питомих українських губерніях.

Український національно-визвольний рух за своїми вимогами був досить поміркованим – питання про повну державну незалежність України не ставилося, а «Вільна Україна» розумілась як автономія у складі федеративної демократичної Росії. Боротьба за реалізацію цього гасла мала відбуватися легальним шляхом, тобто шляхом переговорів із Тимчасовим урядом.

Центральна Рада 13 травня 1917 р. направила до російської столиці делегацію, до складу якої увійшли В. Винниченко, С. Єфремов, М. Ковалевський, Г. Одинець, Д. Коробенко (Коробченко), І. Сніжний, С. Письменний, О. Пилькевич, Д. Ровин-

ський³. У Петрограді до них приєднався Х. Барановський. Перед делегатами стояло завдання домогтися від офіційного Петрограда озвучення принципової згоди «на право України мати національно-територіальну автономію»⁴, призначення комісара у справах України при Тимчасовому уряді та урядового комісара в Україні з краєвою радою при ньому, а також задоволення ряду інших вимог. Повноваження делегації були підкріплені рішеннями Першого всеукраїнського військового з'їзду, що відбувся 5–10 травня 1917 р. і презентував погляди 900 тисяч українців у російській армії.

Під час переговорів делегатам було заявлено, що Тимчасовий уряд не вважає себе уповноваженим вирішувати питання про автономію України (хоча від нього вимагалось лише визнання потенційної можливості існування української автономії, санкціонованої Всеросійськими Установчими Зборами), а може лише «заявити про свою повну готовність, залишивши попередні засоби управління, надалі суворо рахуватися із усіма національними особливостями малоросійських губерній»⁵. Зрештою, вимоги Центральної Ради були відкинута. Таким чином, переговори завершилися невдачею для української делегації. Пізніше М. Ковалевський назвав дану поїздку «екскурсією»⁶.

Одночасно із перебуванням делегації Центральної Ради у Петрограді, до Києва приїхав військовий міністр А. Керенський. Серед інших візитів, він відвідав і Центральну Раду. Проте, не спромігся дати чіткої відповіді щодо перспектив української автономії і був попереджений М. Грушевським: «задоволення вимог українського народу відкладати не можна, і Центральна Рада не могла би взяти на себе відповідальності за наслідки у випадку, якби вони задоволені не були б»⁷.

Публічні звіти про результати переговорів Центральної Ради із Тимчасовим Урядом, представлені на Першому Всеукраїнському селянському з'їзді (28 травня – 2 червня 1917 р.) та на загальних зборах четвертої сесії Центральної Ради збурили українське суспільство. Газета «Киевская мысль» 6 червня з цього приводу писала: «минулого тижня хвилі українського народного руху підіймалися високо і круто»⁸. Емоційне піднесення вимагало свого втілення у матеріальній формі. Демонстрацією прагнення українства до суверенітету став Універсал. Документ було підготовлено та 10 червня 1917 р. оголошено на Другому Всеукраїнському військовому з'їзді, що відбувався у Києві попри заборону військовим міністром.

З приводу проголошення Першого Універсалу в багатьох містах та селах відбулися урочистості. У Києві 12 червня «проведено збори громадськості у Троїцькому народному домі, військовий парад, демонстрація, молебень, мітинг на Софійському майдані»⁹. Численні святкування супроводжувалися співом шевченкового «Заповіту», співом бандуристів, колінопреклонінням, молитвами. Релігійні обряди у суто світських політичних заходах, яким були відзначення проголошення Першого Універсала, надавали акціям ознак чогось божественного, що багато значило в умовах високої релігійності.

Комітет Центральної ради на засіданні 15 червня ухвалив створити Генеральний Секретаріат у складі В. Винниченка (голова), П. Христюка, Х. Баранов-

ського, С. Єфремова, М. Стасюка, Б. Мартоса, С. Петлюри, В. Садовського. Це був зародок першого у XX столітті українського уряду.

Тимчасовий уряд відреагував на Перший Універсал Української Центральної Ради зверненням 16 червня 1917 р. до українського народу за підписом прем'єр-міністра Г. Львова. Ця заява також не містила однозначної згоди Тимчасового уряду на створення у майбутньому автономії України.

Загалом, проголошення Першого Універсалу викликало жвавий рух у середовищі російських політиків. Усі провідні політичні партії висловилися на цю тему. Була створена спеціальна урядова комісія. До Києва приїжджав М. Лібер – один із лідерів партії меншовиків, член Петроградської ради робітничих та солдатських депутатів. До Петрограда на засідання уряду їздив київський губернський комісар М. Суковкін, який претендував на роль посередника між Центральної Радою та Тимчасовим Урядом.

З 28 червня по 1 липня у Києві перебувала делегація Тимчасового Уряду у складі І. Церетелі, М. Терещенка, М. Некрасова, А. Керенського. Міністри зустрілися із Виконавчим комітетом Київської Ради об'єднаних громадських організацій, Комітетом Центральної Ради та Генеральним Секретаріатом. Було проведено ряд переговорів. За їх підсумками Центральна Рада ухвалила Другий Універсал, який був оприлюднений 3 липня.

Період березня – липня 1917 р. в Україні надзвичайно насичений політичними подіями. Національно-визвольний рух набув організованих форм, значно зміцнів, охопив найширші верстви населення. Українські території у складі Росії отримали певні елементи автономії. Відбулися зміни і у масовій свідомості населення України. Українці усвідомили себе як націю, здатну до власного державотворення.

* * *

Газета «Діло» – найстаріша в Україні щоденна газета. Виходила з 1880 до 1939 рр. у Львові. 1917 р. редактором був В. Панейко.

Газета «Свобода» – найстаріша у світі україномовна газета, що виходить безперервно з 1893 р. Місцем розташування редакції на даний час є м. Нью-Йорк (Сполучені Штати Америки). 1917 року редактором був Й. Сеткевич.

---

¹ Києвлянин. – 1917. – 6 квітня. – № 89. – С. 1–2.; Киевская мысль. – 1917. – 6 апреля.

² Верстюк В.Ф. Український національно-визвольний рух (березень – листопад 1917 року) // Український історичний журнал. – 2003. – № 3. – С. 71.

³ Вісти з Української Центральної Ради. – 1917. – № 8. – С. 1.

⁴ Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2 т. / НАН України; Інститут історії України / В.А. Смолій (відп.ред.), В.Ф. Верстюк (упоряд.) – К.: Наук. думка, 1996. – (Пам'ятки історії України). – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. – К.: Наук. думка, 1996. – С. 93.

⁵ Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 р. Документи та матеріали / Упор. В.Верстюк та ін.. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. – С. 326.

⁶ Ковалевський М. При джерелах боротьби. – Інсбрук, 1960. – С. 342.

⁷ Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. – Т. 1. – С. 92.

⁸ Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. – Т. 1. – С. 22.

⁹ Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 р. Документи та матеріали. – С. 416–421.

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

ЧОТИРИ МІСЯЦІ РЕВОЛЮЦІЙНОГО ЖИТТЯ НА УКРАЇНІ

З поспіхом блискавичного поїзду мчать ся вперед теперішні світові події, викликаючи довкола себе радикальні зміни, видвигаючи на світло денне річи, про які раніше світови й не снилось, і спростовуючи не один хибний людський погляд, який давнійше вважали незбитою правдою. Одним з таких фактів, невідомих ближше широкому світови, є хоч би «відкрите» 35-мільонового українського народу, потопаючого давнійше в російськїм мори і заслоненого перед культурним світом чиновничю самоволею, попертою козацькою нагайкою. Однак до часу збанок воду носить, і підпори російської самовласти, псуючі ся вже поверх сто літ тому, безнадійно рухнули, впускаючи в російську тюрму широкий луч ясного, оживляючого сонця. Всьо заметушило ся з невимовним гамором, протираючи з довговікового сну свої заспані очі, і оглядаючи ся, де можна би було найскорше знайти лік на тяжкі, пекучі рани, свідки минушого житя.

Революційна філя широким розгоном затопила собою від разу всьо, що попала на своїй дорозі, даючи тим доказ, що почва для неї була добре підготовлена і обставини є як найкрасші для її розвитку. Поява російської революції, якої початок сягає 12. марта с. р., була такою наглою, такою милою несподіванкою, що за одним замахом навела на всіх заінтересованих нею невисказане приголомшенє, брак порядочної орієнтації і правильної оцінки її ваги. Однак стан сей тривав лише хвилину і скоро уступив місце живому горячковому організаційному житю, використовуючи можливо найширше революційні здобутки.

Найкрасший примір сього використовування революційних здобутків ми бачимо на закордонних¹ Українцях. Правду сказавши, то кождий з нас, галицьких Українців, хто знав ближше закордонну Україну і її невимовно тяжкі обставини політичного житя, в початках революційної зорі ніколи не сподівав ся того широкого свідомого національного руху, як він там тепер розвернув ся, а що виставляє тільки свідощтво великої політичної зрілости наших братів. Ми, знаючи минувшину тамошного українського житя, ледве могли сподівати ся такого ясного поставлення української справи й енергічного змаганя до повного і безпроволочного її розвязаня. Та ми помилили ся, бо судили поверховно, а революція показала нам глибші корінці стихійної української сили.

Мимо поставлена під сю пору української справи на весь її зріст і мимо широкого її попертя українськими масами, всеж таки дуже виразно зазначила ся

дотепер серед революційного російського хаосу та дорога, по якій дозрівала, поширювалась і поглиблювалась українська думка; іншими словами: за чотири місяці російської революції національна ідея українців, поставлена на самім початку українськими провідниками хитко і доривочно, з часом розгорнула ся на всю свою ширину, переливаючись у кість і кров українського народу і викликаючи тим відти дрімучу національну силу та вказуючи їй правдивий шлях набудуче. Зазначило ся се в повстаню цілого ряду українських організацій, як головних у Петрограді і Києві, так і провінціональних по всіх українських містах, місточках і селах². Не треба однак забувати, що се ставало ся поступенно і натрапляло в своїм розвитку на цілий ряд перешкод, бо звісно, що де як де, а на Україні найбільше чорносотенців. Коли би ми коротко зясували дотеперішний революційний рух українського життя, то ми сказалиб, що воно йшло по двох лінійх: 1) в радикальнім і настійчивім домаганю негайного вдоволення українських потреб, які коротко зводили ся до «автономії України», і 2) в поширеню української національної свідомости серед найширших мас, які ясно і недвозначно на всіх зборах і зїздах заявляють ся за негайним здійсненем автономії України. В єдності і солідарности цілого українського народу, без огляду на його політичні, суспільні і класові різниці, лежить під сю пору ціла сила Українців, яко запорука їх будучого красшого життя.

Ми наперед звернемо ся до першої точки, а се, розвитку українських домагань і способу їх здійснення. Як усім відомо, нове російське правительство, діставшись до державної керми, урочисто проголосило, що буде держати ся найдемократичніших кличів і що піде назустріч всяким бажанням, які є конечним услівем до здійснення засад «свободи, рівности і братерства». Не дивно-ж, що всі російські народи з сліпим довірем і рожевою надією прняли сї кличі за добру монету, думаючи, що прийшли часи, коли досягнуть ся вікові народні ідеали без жадніських зусиль і витрачувань енергії на боротьбу. Але се був обман, бо жите – одно, а теорія – друге і дуже часто перше бере верх над другим. Найскорше переконали ся про се Українці, які є чи не найкрасшим мірилом російського характеру у відношеню до чужих народів. Чогож вони домагали ся?

Перша українська делегація зявилась у премієра міністрів, кн. Львова, 30. марта і була вислана нашвидко зорганізованою Українською Національною Радою в Петрограді. Своїх домагань вона не зуміла зформулувати ясно і повно: сї домаганя мали характер доривочности. поспіху і поверховности, яка схоплювала тільки важніші, найбільше наболілі моменти біжучого українського життя, без узгляднення всіх його сторін і потреб на далеку будучність. Скасоване всяких ограничень у школі, пресі, уряді, і можливо повна українізація України у всіх областях її життя проскакували тільки межі рядками їх домагань, але не було ще того рішучого принципіального поставлення української справи, як се зробив у цвітни перший український конгрес в Києві. **Автономія України при федеративнім устрою російської республіки** – ось клич, під яким вів цілу свою роботу перший український конгрес в Києві. Ряд виголошених на тім конгресі відчитів як найкрасше освітлив становище Українців до тимчасового російського

правительства і намітив ту дорогу, по якій рішучо пійдуть вони набудуче. Становище їх до Москви зазначило ся тоді прихильно, поминувши хіба кілька осіб, які бажали цілковитого сепаратизму, себто відорваня від Росії і утвореня самостійної України, чим немало нагнали страху Москалям так, що аж мусів їх успокоювати проф. Грушевський³, говорячи, що сепаратистами є тільки національні проступники, але в случаю несповнення українських потреб сепаратистична течія готова захопити цілу Україну. Се були слова, які в дальшій ході революційного жптя щораз більше справджували ся в житю. Вартоб звернути увагу на відчит Садовського⁴, котрий енергічно підчеркнув негайне здійснене української автономії і то ще перед установчими зборами так, щоб сї послідні числили ся з нею вже яко з фактом доконаним і тільки прийняли її до відома і санкціонували. В тім моменті, піднесенім Садовським на першій конгресі, й криеть ся жерело дальших непорозумінь між Україною і Москвою, яка всякими обіцянками стараєть ся успокоїти першу, відсилаючи її до установчих зборів, відки мають посипатися на неї всякі «благодати». Шаєте в тім, що Українці, чи то з історичного досвѣду чи то з сучасного політичного положеня, не хочуть дати віри московським обіцянкам і не ждучи установчих зборів, жадають за всяк ціну негайної автономії України.

Тут треба би звернути увагу на те, що ми в Америці не можемо набрати докладного понятя про сучасне політичне жите на Україні, бо вісти, сюди нас долітаючі, є дуже скупі, короткі уривкові і вони кажуть скорше много догадувати ся. ніж самі виясняють дану річ. Нас долітають сюди тільки малесенькі трісочки з тої будівлі, яку задумали будувати наші закордонні брати, але всеж таки ми серцем догадуємо ся тамошного незвичайно кипучого жита.

По українським конгресі, який тривав цілий цвітень, а в яким брали участь майже всі, з цілої Росії, що тільки почували себе Українцями, залягла на Україні поважна, вижидаюча мовчанка. Ждали, як російське правительство прийме українські резолюції. Не було ще упереджень і недовіря, а навпаки, рожева надія і сліпа любов кермувала це тоді Українцями у відношеню до революційного правительства. Всі сподівали ся як найкрасшого. Сей стан тривав однак недовго. По короткій мовчанці загуло знова на Україні, та тим разом вже голоснійше, сильнійше, грізнійше і серед нечислимих покликів по ріжних зборах, зїздах і нарадах щораз частійше падали погрози, заяви, ужите вороженої сили задля осягненя своїх прав, а за тим щораз ширше розливалася сепаратистична струя, захоплюючи ючи своєю повинню навіть умірковані і привязані до Росії українські елементи. Завинили тут самі Москалі. Довговікова історична школа під старим режимом і стихійна несвѣдома національна амбіція попихають навіть найбільше демократичних, крайних Москалів на дорогу неприхильну і ворожу недержавним націям. Доказ: виступлене послідними днями всіх поступових російських газет, почавши від «Нового Времени», а скінчивши на крайно соціалістичній «Правді» Леніна, проти проголошеня конгресом незалежності України. Правда, всі бажать републики, але якої?... Москалі – централістичної з московською гегемонією, а немосковські народи – децентралістичної. федеративної, з полишенем усіх прав

цілковитої самоуправи без найменшого сліду московської висшости. Додаймо до того хибний, неправильний погляд, вироблений ще старим режимом щодо українського народу і поширений та вкорінений російській демократичній суспільности. А тоді зрозуміємо теперішній конфлікт Росії з Україною.

В результаті, по численних українських провінціональних з'їздах, зборах і мітінгах і по систематичнім відмовлюваню російського правительства в наданю негайної автономії України ще перед установчими зборами, Українці були приневолені вхопити ся радикальних, зовсім Росії немилих средств, після думки: «Як не волею, то силою візьмемо!». Тому в червни почав ся в Києві другий український конгрес, який радить ще й нині, а який різко відрізняєть ся своїм поведенєм від першого у відношеню до Росії. О скільки перший був для неї льояльний, прихильний і сам успокоював українських сепаратистів, то о стільки другий, видячи своє нехтоване Москвою, сам вступив на сепаратистичну дорогу. Ми маємо право думати, що та дорога не чужа найширшим українським масам; в противнім случаю ми не читали би в телеграмах про домаганя українських селян перше автономії, а навіть самостійної України, а опісля порішення земельного питання. Велика сила українського народу!

Послідніми днями дійшли нас з Києва вісти про проголошене конгресом независимости України, повстане там спеціального українського правительства, з піднесенем істнованя українського міністерства війни і справ заграничних – річи, які як найлучше виявляють український сепаратизм. Ми ще раз пригадаємо, що винні тут не Українці, а самі Москалі, пхаючі їх своєю впертостію на ту доволі тверду дорогу. Справа прибирає тим грізнійший вид, що за сепаратизмом заявив ся й послідний, на початку липня скликаний український війсковий конгрес, накликуючий Головну Українську Раду до зірваня всяких зносин з Москвою. Як би воно не було, а Росія зрозуміла цілу свою руїну на случай оружної розправи з Україною і ось в послідній телеграмі ми читаємо про висилку з Петрограду спеціальної комісії, зложеної зі всіх політичних партій, до Києва, щоб наклонити київський конгрес до відкликаня самостійности України, за що буде гарантована повна автономія України. Справа української автономії була також на порядку деннім всеросійського з'їзду, який щойно тепер скінчив ся у Петрограді і який вибрав зпоміж себе центральний езекутивний комітет, що має сповняти функції розвязаної державної думи.

Таким робом ми просліддили коротко, після наспіваючих сюди вістий, розвиток у трактованю Українцями їх національної справи й енергічне, сьміле, а навіть грізне становище до тимчасового правительства за те, що воно не прихиялось до негайного вдоволення української душі. Але побіч сьміливого ставленя до порішення своєї справи Українцями ми видимо також і поступенно змагаючу ся ширину їх домагань. Перша делегація, з 30 марта, нічого ще не говорила про окреме українське міністерство, а тільки про окремий відділ в границях істнуючих вже міністерств. Доперва перший київський конгрес зажадав утвореня окремого українського міністерства для України, як також права висилки українських делегатів на будучу мирову сьвітову конференцію. Коли однак Росія

показала ся на ті домагання глухою, то теперішній конгрес зовсім слушно проголосив незалежність України, змушуючи Росію тим дипломатичним маневром до зміни її становища супроти України і повного заспокоєня домагань сеї послідної.

Як розв'яжуть ся теперішній конфлікт, про се почуємо в найблизших днях, а тепер посвятім кілька слів другій наміченій нами лінії, по якій ішло дотепер жите революційної України.

Доси ми говорили про глибину українського життя, розбудженого революційним подувом і про його – що так скажемо – центри, де скуплювались одиниці і давали знаки по всім українським мори. А тепер питане, як заховуєть ся супроти того національного руху українське море: чи байдужно, зимно, неутрально, чи прихильно; горячково, з любовю? Се питане важне, бо від нього зависить круг, ширина і підвалина тої роботи, яку ведуть українські центри, виступаючи назверх яко представителі того українського моря. На нашу найбільшу радість і несподіванку ми скажемо* що український селянин і робітник, заглиблений у буденнім, тяжкім і поневоленім житю, відвикший і позабувший, що він людина з правами на такесаме жите, яке вели його політично-культурні гнобителі, мимо свого нечуваного політичного, суспільного і культурного поневолення, всею щпрою любовю свого простого серця радісно відгукнув ся на поклики свого старшого брата – інтелігента, стаючи з ним в одну залізну лаву до боротьби на виборене собі красшої долі. Що найбільше тут многих дивує, так се несподіваний, гейби нововідкритий високий уровень національної свідомости українських мас, які раніше ніколи щось подібного не давали до пізнання, а навпаки, уявляли з себе широку етнографічну масу з денед свідомими національно островами. Супроти того трудно було сподівати ся від меньшого брата такої ясної національної свідомости, яка дозволилаб за одним замахом в данім кориснім моменті виставити перед цілим світом долю України в її дійснім світлі і рішучо добити ся свободи для неї. Відти пійшла зневіра декотрих Українців на початку революції, а опісля їх миле розчароване. Якеж вражінє викликала революція в українських масах?

Вона лишній раз доказала стихійну силу українського народу і його невичерпане національне богатство, якого не зуміли винищити вороги за півтретя сотки літ, а причинились тільки до глибшого всякнення в українську душу всього того, що було строго заборонено назверх. Доказом висше сказаного є горячкове перенятє революційним рухом на національній почві всіх без виїмки народних мас на Україні, почавши зі столиці Києва, а скінчивши в найдальшій сільській закутнині. Найкрасше ілюструють се численні селянські і робітничі зїзди з їх резолюціями, де **ясно на першім місци видніє справа національна, а потім вже інші справи, бо в питаню національнім містить ся для Українців розв'язка всіх інших питань, як: земельного, влясового і т. д., що дуже добре розуміє наш тамошний нарід.** Сухо було би вичисляти поодинокі провінціональні селянські зїзди; їх доволі точно реєструєть ся в тутешних українських часописях, а ми зазначимо тільки **розуміне ваги теперішньої хвилі широкими українськими**

народними кругами і їх відти впливаючу роботу. Робота ся, яко вказівка лоширюваня української національної ідеї, йде в напрямі організації існуючих сил, поділу праці і підчинення одному головному центрови, яким являєть ся Головна Українська Рада в Києві – нині українське правительство. **Численна участь селян в головних зїздах у Києві, Харкові, Одесі і інших великих містах України, їх заява солідаризації з Головною Українською Радою, при якій існує навіть селянська секція, радикальні кличі в національній справі українського війська, яким є саме наше селянство і робітництво – ось ті поодинокі факти серед теперішних українських революційних филь, що виразно вияснюють політичне положенє закордонної України і її майбутній шлях дальшого розвитку.**

Коли би ми схотїли ті дві лінії, по яких пройшло дотепер українське жите вчасі революції, уявити собі образово, то ми сказалиб, що перша лінія, себто формоване української справи і її ясне поставленє перед очима тимчасового правительства, коротко зводить її до **«негайного наданя широкої автономії України»**, – являєть ся величною і гарною будівлею, якої фундаментом, основою є друга лінія, себто поширюване свідомости української ідеї серед найширших українських мас, щоб вони з натугою всіх своїх сил попирали каданя своїх провідників. Без фундаменту нема дому, без широкого свідомого попертя зі сторони народних мас – на ніщо робота українських проводирів і ось **в тій спільній взаїмній підпорі й криєть ся чарівна могуча сила українського народу.**

На закінченє скажемо, що ідеал українського народу, неначе свїтло наближаючого ся поїзду, великанськими кроками прямує до здійсненя. бо теперішна російська офензива в Галичині наводить надїю на визволенє українського піємонту зпід австрійсько-польської кормиги і на прилученє його до природного органічного осередка, яким є закордонна Україна.

Василь Білинський⁵

Свобода. – 1917. – Ч. 83. – 17 липня. – С. 2.; Ч. 84. – 19 липня. – С. 3.

ПІВ РОКУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Минає пів року від часу, коли в Києві 16. марта відбули ся перші публичні збори українських організацій, на котрих вибрано Українську Центральну Раду⁶. Тоді збирав ся невеликий гурт діячів, що в перших хвилях по вибуху революції мусїли шойно укладати нову програму праці, серед непевного часу уставляти політичну лінію, з трудом стягати розбиті українські сили, – нині ті самі люде стоять на чолі великої української території в характері окремого правительства, розпоряджають адміністрацією, мають зорганізоване військо. Такі переміни настали протягом шістьох місяців, переміни, котрі так перейшли міру всього, чого ми сподївали ся, що не можемо знайти слів на означенє того дивного процесу й

говоримо про чудо національного відродження. Повне зрозумінє тих великих часів будемо мати не скоро, але на основі відірваних звісток, які до нас приходять з тамтої сторони⁷, можемо вже в головних лініях відтворити собі перебіг подій.

Українську політику від початку знаменує велика обережність і поміркованість. Тільки не обізнані чужинці або люди лихої волі можуть говорити про ненаситність і заборні тенденції українського руху, – в дійсности українство у своїх зміганнях проявляло незвичайну здержливість, і толеранцію. В перших днях революції українські політики, особливо в Петрограді⁸ виступила з домаганнями такого обмеженого характеру, що тодішний президент міністрів кн. Львов⁹ міг цілком щиро заявити, що тимчасове правительство не розходить ся з українськими бажаннями і може їх сповнити.

Але швидкий розвиток революційних подій, незвичайний поступ освідомлення широких мас, наплив інтелігентних сил до Київа отворили нові перспективи і українська політика перейшла до ширшого формулювання своїх завдань.

Перед нашими діячами стояла передовсім великанська праця організації українства. Підчас війни підпольна праця революційних гуртів, скільки знаємо, значно поширила ся, але все-таки її межі не могли бути занадто широкі. Тому перші місяці по вибуху революції треба було обернути на перегляд і скріплене українських сил. Кільканацять ріжнородних національних зїздів, що відбули ся в Київі¹⁰, звязали тісно українських робітників і закинули нитки загальної організації по цілій Україні. Все допливали нові сили, – Українська Центральна Рада, основана вже в марті, доповняла ся кілька разів новими членами, аж стала справдішим парламентом України.

Рівночасно з тим не зводжено уваги з другої важної справи, – обсадити довіреними силами всі публичні інституції й уряди. Здаєть ся, скривалася тут надія, що сею дорогою, повільно, без різкої боротьби можна буде усунути з України російську бюрократію і знаціоналізувати українське жите. Але удало ся здобути тільки провінціанальну адміністрацію, бо українське село при помочи чотиричленної виборчої формули могло проявити свою волю і позбути ся чужих людей.

В містах чужі меншости вже в перших днях революції захопили власть у свої руки, а знов головні верховні уряди були залежні від тимчасового правительства.

По нецілих трох місяцях горячої, інтензивної праці Українці знали вже, яку мають силу і яку силу мають їх противники. Організація українства перейшла всякі сподівання і серед загально-російської анархії Україна виглядала найліпше зорганізованою провінцією. Але знати було вже, що дальший розвиток не піде спокійною дорогою, що й противники зорганізували ся і без боротьби не уступлять зі своїх позицій.

З початком червня Українська Центральна Рада предложила правительству свої жаданя, – не постуляти другорядного значіня, але основне домаганє автономії України. Правительство, не знаючи відносин, у дивній короткозорости, відкинуло всі українські домаганя. І до сього дозволило собі ще закинути Центральній Раді, що вона не є легальним представником народа!

Тоді нараз українство дивинуло ся у всій своїй силі. Всеукраїнський селянський з'їзд¹¹ і другий з'їзд військових делегатів¹², що тоді як-раз відбували ся в Києві, однодушно стали по стороні Центральної Ради і зобов'язали ся всіми способами піддержати її становище. Тимчасове правительство не в час побачило свою похибку: російські міністри мусіли їхати до Київа¹³ і там прийняти домагаля, котрі перед кількома днями відкинули в Петрограді. Кріза в міністерстві з одної сторони, відданє власти на Україні в руки Українського Генерального Комісаріату з другої сторони були признаками побіди українства.

Акт 15 липня¹⁴ був граничним стовпом у розвитку подій на Україні. Але коли з одної сторони лишила ся тяжка боротьба, то по другій також не буде мира, а боротьба і праця зросте ще більше. Українські політики взяли на себе тягар відповідальности перед цілою будучністю свого краю і народа.

Відносини Генерального Секретаріату до правительства не були точно означені і через те зараз прийшли непорозуміння. Тимчасове правительство не заперечує самого факту угоди з Україною, не стараєть ся її знищити, але пробує зменшити межі української автономії. Генеральний Секретаріат заняв рішуче становище супроти тих замахів, але як скінчить ся справа, ще не можемо передбачити. В кождім разі се найважнійша і найбільше небезпечна точка у дальшій діяльності українського правительства.

У звязи з тим досить напружені є відносини до національних меншостей. Українська Центральна Рада від початку відносила ся з великою увагою до бажань меншостей і щиро старала ся запевнити їм належні права. Через сю політику справді усунено багато неминучих спорів. Але пануючі доси нації все таки не могли зречи ся свого верховодячого становища. Передусім великоруська буржуазія при помочи ріжних Малоросів і Югоросів веде фронду проти Генерального Секретаріату який так несподівано забрав їй власть із рук. При культурній силі, яку Росіяни мають в містах, се питанє є дуже острє і не скоро буде розв'язанє.

Великого розголосу набрала справа українського війська. Але зазначити треба, що справа полків ім. Хмельницького і Полуботка не стоїть тут на першім місци. Організація нових національних полків на склоні війни, коли вже всі вартнійші людські сили вичерпано, мало має виглядів на здійсненє і відповідальні українські круги не прикладали до неї великих надій. Два невеликі українські полки повстали під впливом більше імпульсивних одиниць - партій, які за кордоном навивають націоналістичними. Натомість У. Ц. Рада відносила ся до сеї організації з деякою резервою. Основи будучої мілітарної сили України лежать де инде: у великій українській організації між сталим війском. На другім військовим зїзді, що відбув ся проти заборони міністра війни, делегати сеї організації мали повновласти від 1,600 000 жовнірів! Се є сила, на якій можна будувати. Провідником сеї імпазантної організації є Семен Петлюра¹⁵, голова Військового Генерального Комітету, який енергічною рукою веде річ дальше.

Не так світло стоїть инше важне діло – шкільництво. Се є поле, на якому не можна перевести змін за короткий час; саме підготовленє учителів і підручників

потребує цілих років праці. Але й беручи всі лагодячі обставини, не можна сказати, щоби зроблено все можливе. Відповідальні українські круги зробили мабуть сю похибку, що покладали занадто великі надії на куратора київського округу М. Василенка¹⁶, який заняв верховне становище в шкільництві; тимчасом він, хоч Українець, звязаний урядовим становищем з російськими педагогами звів націоналізацію шкільництва на мінімальні межі. Не знайшов ся також енергічний чоловік до пропаганди рідної школи в самій суспільности; навіть загальний учительський зїзд в Києві не спопуляризував справи. В У. Ц. Раді довгий час не було референта шкільництва, аж в останнім часі сю теку віддано Ів. Стешенкови¹⁷, директорови одної з київських гімназій. Може його праця в новім шкільнім році принесе рішаючі зміни.

Так само досить нерішучо укладають ся церковні відносини. Між православним духовенством є напрям, що бажає автономії української церкви, але загал у сій справі ще не виявив ся. Ріжні секти, про які перед війною говорено як про силу (штундисти), не показують більшої організації.

Головним питанєм суспільних відносин в недалекій будучности буде реформа земельної власности. Український селянський зїзд, подібно як такіж зїзди в цілій Росії заявив ся за знесенем приватної земельної власности. В практиці справа рішить ся мабуть так, що велика посілість буде влучена на власність народного земельного фонду, маліж господарства лишать ся. Яке се буде мати значіне не тільки для суспільних, але й національних відносин, покаже будуччина.

Ся основна реформа каже нам згадати про уклад партійних сил на Україні. Річ характеристична для революційних часів: найбільшу силу мають тепер соціяльні демократи (УСДРП.) Під їх впливом крім робітничих товариств є армія і по части селянство.

В Генеральнім Секретаріяті соціяль-демократи мають чотирох представників (Винниченко¹⁸, Петлюра, Мартос¹⁹, Садовський²⁰). Друге місце побіч них здобула собі партія соціалістів революціонерів (УСР.) які мають найбільший успіх між селянством, в Генеральнім Секретаріяті мали два голоси (Христок²¹, Голубович²²). Більше умірене становище займає українська радикальна демократична партія (УРДП), яка майже покриваєть ся з Союзом автономістів федералістів, давнійше Товариством українських поступовців (ТУП.); до сих партій належить переважно інтелігенція, з членів Ген. Комісаріяту є тут Єфремів²³, Д. Дорошенко²⁴, А. Шульгин²⁵. Українська народна партія, (що відповідає галицькій нац. демократії), не має більшого значіня; перші кроки ставить нова організація, що вийшла з сеї партії: Союз української державности, званий теж самостійниками.

Через се, що при кермі є ліві партії, соціяльні питання ставлять ся острійше, натомість національні спори приймають лагідний характер. В цілости, як вже піднесено з початку, українська політика має характер обережний і поміркований, числить ся все з реальними відносинами і ніколи не ставить жадань, яких не може підперти силою. Можемо спокійно вижидати дальшого розвитку подій.

І. Крип'якевич²⁶

Діло. – 1917. – Ч. 219. – 18 (5 – за старим стилем) вересня. – С. 1–2.

- ¹ Під «закордонними» автор статті мав на увазі українців Наддніпрянщини, тобто тих, що жили у складі Російської імперії.
- ² Тут йдеться про Українську Центральну Раду у Києві, Тимчасовий Український революційний комітет у Петрограді, Керівничий комітет в Одесі, Раду поступових українських політичних партій Полтави, десятки губернських та повітових, фронтових, окружних та інших українських рад, що виникали у перші місяці після падіння самодержавства в Росії.
- ³ **Грушевський Михайло Сергійович** (29(17).09.1866 – 24.11.1934) – історик, організатор української науки, літературознавець, соціолог, публіцист, політичний, громадський і державний діяч, у 1917–1918 рр. – голова Української Центральної Ради.
- ⁴ **Садовський Валентин Васильович** (27.08.1886 – 24.11.1947 рр.) – державний і громадський діяч, педагог, член Центральної Ради, Генеральний Секретар судових справ.
- ⁵ **Білінський Василь** – журналіст у Сполучених Штатах Америки, співробітник щоденної україномовної газети «Свобода», наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. разом із Олесем Досвітнім здійснив поїздку в Україну.
- ⁶ **Українська Центральна Рада** – громадсько-політична організація, утворена на початку березня 1917 р. Після Всеукраїнського національного конгресу (6–8 квітня 1917 р.) стала лідером українського національно-визвольного руху, з листопада того ж року – законодавчий орган Української Народної Республіки.
- ⁷ В україномовних газетах Австро-Угорщини звістки про події в Наддніпрянській Україні друкувалися набагато частіше, аніж у наддніпрянських – про Галичину.
- ⁸ Делегація Української національної ради у Петрограді (О. Лотоцький, М. Корчинський, М. Славинський, М. Чечель, Т. Гайдар, Лобода) 30 (17) березня 1917 р. відвідала Голову Тимчасового уряду Росії князя Г. Львова, якому було вручено пам'ятну записку з вимогами, що не потребували рішення Всеросійських установчих зборів (призначення на посади губернських і повітових комісарів людей, знайомих з українською мовою і особливостями українського життя; вживання української мови в державному апараті, церкві, суді, школі; повернення із заслання галичан і буковинців). Детальніше див.: О. Лотоцький. Сторінки з минулого. – Ч. третя. – Варшава, 1934. – С. 340–343.
- ⁹ **Львов Георгій Євгенович** (21 жовтня (2 листопада) 1861 – 7 березня 1925) – російський громадський, політичний та державний діяч, перший голова Тимчасового уряду.
- ¹⁰ Лише на Великодньому тижні 1917 року у Києві відбулися Всеукраїнський національний конгрес, з'їзд «Просвіт», з'їзд професорів та учителів, збори оргкомітету Селянської Спілки, конференція Української соціал-демократичної робітничої партії, установчі збори Української партії соціалістів-революціонерів.
- ¹¹ Детальніше див.: Хміль І.В. Перший Всеукраїнський селянський з'їзд (28 травня – 2 червня 1917 р.). – К., 1992. – (Історичні зошити. № 4). – 36 с.
- ¹² Другий всеукраїнський військовий з'їзд відбувся у Києві 18–23 (5–10) червня 1917 року. Детальніше див.: Щусь О.Й. Всеукраїнські військові з'їзди. – К., 1992. – 86 с.
- ¹³ Для переговорів із Центральною Радою 11 липня (28 червня) 1917 року до Києва прибула делегація Тимчасового уряду у складі І. Церетелі, М. Терещенка, М. Некрасова, А. Керенського. Підсумком переговорів став Другий Універсал. Детальніше див.: І. Церетелі. Воспоминання о Февральской революции. В 2-х кн.– Париж, 1963. – Кн. 2. – С. 133–148.; Українська Центральна Рада: Документи і матеріали у 2-х т. – Т. 1. – С. 138–140.
- ¹⁴ Другий Універсал 3 (16) липня 1917 року.
- ¹⁵ **Петлюра Симон Васильович** (10 (23) травня 1879 – 25 травня 1926) – громадський, державний та політичний діяч, член Української Центральної Ради, Генеральний Секретар військових справ, Голова Директорії, Головний Отаман Армії Української Народної Республіки.

- ¹⁶ **Василенко Микола Прокопович** (2 лютого 1866 – 3 жовтня 1935) – історик, громадський, державний і політичний діяч, член Української Центральної Ради, Голова Ради Міністрів та міністр освіти Української Держави
- ¹⁷ **Стешенко Іван Матвійович** (24 червня 1873 – 30 липня 1918) – громадський, державний та політичний діяч, член Української Центральної Ради, Генеральний Секретар освіти.
- ¹⁸ **Винниченко Володимир Кирилович** (14 (26) липня 1880 – 6 березня 1951) – письменник, драматург, державний та політичний діяч, член Української Центральної Ради, Голова Генерального Секретаріату.
- ¹⁹ **Мартос Борис Миколайович** (20 травня 1879 – 19 вересня 1977) – державний, громадський та політичний діяч, учений-економіст, член Української Центральної Ради, Генеральний Секретар земельних справ.
- ²⁰ **Садовський Валентин Васильович** (1886 – 24 листопада 1947) – громадський, державний та політичний діяч, член Української Центральної Ради, Генеральний Секретар судових справ.
- ²¹ **Христюк Павло Онікійович** (1880 – 28 вересня 1941) – громадський, державний та політичний діяч, член Української Центральної Ради, Генеральний писар Генерального Секретаріату, Народний міністр внутрішніх справ Української Народної Республіки.
- ²² **Голубович Всеволод Олександрович** (1885 – 16 травня 1939) – політичний, державний та громадський діяч, член Української Центральної Ради, Голова Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки.
- ²³ **Єфремов Сергій Олександрович** (6 жовтня 1876 – 31 березня 1939) – громадський, політичний та державний діяч, член Української Центральної Ради, Генеральний Секретар з міжнародних справ.
- ²⁴ **Дорошенко Дмитро Іванович** (8 квітня (27 березня) 1882 – 19 березня 1951) – історик, державний, громадський та політичний діяч, член Української Центральної Ради, Чернігівський губернський комісар Української Народної Республіки.
- ²⁵ **Шульгин Олександр Якович** (30 липня 1889 – 4 березня 1960) – громадський, державний та політичний діяч, історик, член Української Центральної Ради, Генеральний Секретар міжнародних справ.
- ²⁶ **Крип'якевич Іван Петрович** (25 червня 1886 – 21 квітня 1967) – історик, громадський діяч, дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка, академік.